

Książka zawiera indeks nazwisk i rzeczowy oraz bibliografię. Ta ostatnia nie jest wyczerpująca. Pominięto w niej szereg książek wydanych w ostatnim dziesięcioleciu w Polsce. Brak jest także wielu reprezentatywnych prac autorów radzieckich, jak, np. Bezymieńskiego, Nikołajewa czy Zaletnyja. Ten ostatni wydał np. cenną monografię pt. *Militaryzacja* (Moskwa 1969). Pominięta została praca Wido Mosena, *Eine Militärsoziologie. Technische Entwicklung und Autoritätsprobleme in modernen Armeen*, Neuwied-Berlin. Na s. 459 wymienia się pozycję polską pt. *Ekonomiczne problemy militaryzacji NRF* (Warszawa 1965). Nie zostali jednak wymienieni jej autorzy — M. Chęciński, T. Grabowski i W. Stankiewicz.

Mimo szeregu usterek, omawiana książka o *Bundeswehrze* zawiera wystarczająco poważny zasób wiadomości, aby stanowić cenne źródło i pomoc dla wszystkich interesujących się tą problematyką.

Czesław Mojsiewicz

BIULETYN Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce, tom XXV, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1973, 227 ss.

Na XXV tom „Biuletynu” składają się trzy rozprawy. Pierwsza z nich — to obszerne opracowanie Artura Bubika i Zygmunta Brzyckiego pt. *Policyjne więzienie zastępcze w Mysłowicach (Ersatz-Polizeigefängnis in Mysłowitz)*. Autorzy na wstępie stwierdzają, iż trudno ustalić dokładnie, jaki procent ogólnych strat poniesionych przez naród polski na skutek zbrodniczej działalności okupanta hitlerowskiego przypada na ludność Śląska. Wiąże się to z faktem, że na tym terenie istniało około 400 różnych obozów i innych ośrodków eksterminacji. Szczególną rolę w procesie niszczenia polskiej ludności Śląska spełniało więzienie w Mysłowicach, powstałe na miejscu dawnego obozu rekrutacyjnego robotników polskich do pracy we Francji, w którym — po rozbudowie — pierwszych polskich więźniów osadzono w lutym 1941 r.

Z części ocalałej dokumentacji, zeznań służby obozowej i więźniów wynika, że więzienie w Mysłowicach spełniało w praktyce funkcję obozu koncentracyjnego, z którego szczególnie wielu więźniów zsyłano do Oświęcimia. Przeznaczone początkowo dla osób podejrzanych o dokonywanie przestępstw pospolitych, w rzeczywistości stało się miejscem kaźni polskich więźniów politycznych, którzy stanowili 90% stanu uwięzionych. Węzienie w Mysłowicach zapisało się szczególnie krwawo w procesie eksterminacji dzieci polskich ze Śląska, a także w *Aktion Oderberg*, której celem była eksterminacja całych polskich rodzin.

Do artykułu autorzy dołączyli, obejmujący 249 nazwisk, *Wykaz więźniów zamordowanych w więzieniu w Mysłowicach od 1941 roku do dnia 26 stycznia 1945 roku*, sporządzony na podstawie zapisów w księgach zgonu urzędu stanu cywilnego w Mysłowicach oraz fotokopie dokumentów niemieckich, m. in. świadectwa zgonów więźniów i fotografie dzieci polskich więzionych w Mysłowicach.

W kolejnym artykule „Biuletynu” Ludwik Planer omówił proces karny, jaki toczył się przed niemieckim sądem specjalnym w Łodzi w sprawie udzielania pomocy przez Polaków zbiegłym z obozu jeńcom angielskim. W okresie II wojny światowej istniał na terenie Poznania, w Forcie VIII, obóz jeniecki *Stalag XXIa*, przeznaczony dla oficerów alianckich (przeważnie lotników). W prezentowanym artykule autor, na podstawie zachowanych niemieckich akt sądowych i zeznań

świadców, opisał szczegółowo zorganizowaną przy pomocy Polaków ucieczkę z obozu, podjętą przez 7 oficerów angielskich w maju i czerwcu 1941 r.¹ Była to zbiorowa akcja, która pociągnęła za sobą tragiczne skutki dla większości jej organizatorów, z których kilkunastu zostało straconych. Pozostali Polacy udzielający uciekinierom pomocy, mimo że uniknęli aresztowania, do końca wojny musieli się ukrywać. Artykuł posiada obszerny aneks (ss. 117-143), na który składa się przedruk wyroku *Sondergerichtu* w Łodzi w języku oryginału i w tłumaczeniu na język polski.

Ostatnim artykułem „Biuletynu” jest opracowanie Stanisława Zabierowskiego dotyczące organizacji i obsady personalnej hitlerowskiej policji bezpieczeństwa we wschodnich powiatach dystryktu krakowskiego w latach 1939-1945. Interesujący się tą tematyką czytelnik zaobserwuje, że jest to kolejny, publikowany na łamach „Biuletynu” przyczynek do opracowania systemu i działalności hitlerowskiego aparatu policyjnego w poszczególnych rejencjach i okręgach, na które w latach 1939-1945 podzielone zostały ziemie polskie.

W skład hitlerowskiej policji bezpieczeństwa (*Sicherheitspolizei* — *Sipo*) wchodziły dwa pionier policyjne: tajna policja państwowa — *Geheime Staatspolizei* (*Gestapo*) i policja kryminalna — *Kriminalpolizei* (*Kripo*). Wschodnia część dystryktu krakowskiego, której dotyczy przedstawiany artykuł, składała się z pięciu okręgów policyjnych: rzeszowskiego, dębickiego, jarosławskiego, sanockiego i jaśielskiego. We wrześniu 1941 r. został utworzony nowy, szósty, okręg — krośnieński. W podrzędziach prezentowanej rozprawy autor omawia kolejno następujące zagadnienia: rolę *Einsatzgruppen* na tych terenach, organizację wewnętrzną stałych placówek policji bezpieczeństwa, zmiany personalne oraz organizację poszczególnych placówek *Sipo* w Jarosławiu, Jaśle, Gorlicach, Krośnie, Stalowej Woli, Przemyślu, Dobromilu, Rzeszowie, Dębicy, Mielcu, Sanoku i Ustrzykach Dolnych. Opracowanie zamyka obejmujący 331 nazwisk alfabetyczny wykaz funkcjonariuszy hitlerowskiej policji bezpieczeństwa i miejsc ich zatrudnienia na terenie wschodniej części dystryktu krakowskiego. Autor przypomina, iż ten ogromny pod względem liczebności, znany z okrucieństwa, hitlerowski aparat policyjny odpowiedzialny jest za śmierć i kalectwo wielu tysięcy mieszkańców południowo-wschodniej Polski.

Prezentowany tom „Biuletynu”, oprócz omówionych wyżej opracowań, zawiera także obszerny artykuł recenzyjny pióra Sylwestra Kaczkowskiego na temat książki pt. *Hitlers Krieg und die Deutschen. Stimmung und Haltung der deutschen Bevölkerung im Zweiten Weltkrieg* (Econ Verlag, Düsseldorf-Wien 1970, 646 ss). Publikacja ta, opracowana przez Marlis Steinert, pracownika naukowego *Universitaire de Hautes Etudes Internationales* w Genewie, składa się z czterech zwartych i chronologicznie potraktowanych rozdziałów, w których autorka omawia nastroje i postawy ludności niemieckiej w latach II wojny światowej.

Na szczególną uwagę w omawianym tomie zasługuje bibliografia zawartości dotychczasowych 24 zeszytów „Biuletynu”, opracowana w dwóch układach: alfabetycznym (według autorów) i w formie indeksu rzeczowego. Pozwala ona na zorientowanie się w problemach poruszanych na łamach tego czasopisma wychodzącego od 1946 r. Szkoda tylko, że nie uwzględniono w niej artykułów opublikowanych w bieżącym, XXV, numerze „Biuletynu”. Wspomniany indeks rzeczowy podzielono na XVII następujących grup zagadnień: I — Zagadnienia ogólne; II —

¹ Brak w artykule odniesienia do pracy E. Odorkiewicza, *Kryptonim „Dorsze”*. Wydawnictwo „Śląsk”. Katowice 1971. Z porównania obu prac wynika, że autorzy opierali się na tej samej bazie materiałowej.

Propaganda hitlerowska i działalność V Kolumny; III — Geneza II wojny światowej; IV — *Wehrmacht*; V — *Einsatzgruppen*, policja i służba bezpieczeństwa; VI — Sądownictwo hitlerowskie; VII — Grabież ekonomiczna ziem polskich; VIII — Generalne Gubernatorstwo; IX — Zbrodnie hitlerowskie w Warszawie; X — Eksterminacja narodu polskiego; XI — Wysiedlanie ludności polskiej; XII — Zbrodnie hitlerowskie na ziemiach polskich w świetle ankiety sądów grodzkich; XIII — Obozy koncentracyjne i ośrodki zagłady, obozy pracy, obozy przejściowe, obozy jenieckie, więzienia i areszty, getta; XIV — Eksperymenty pseudomedyczne i eutanazja; XV — Wyniki badań nad stanem zdrowia byłych więźniów obozów koncentracyjnych; XVI — Recenzje; XVII — Nekrologii.

Ponadto, XXV tom „Biuletynu” zawiera wspomnienia poświęcone zmarłym w 1972 r. Stanisławowi Piotrowskiemu — członkowi Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce, a także byłemu członkowi polskiej delegacji przy Międzynarodowym Trybunale Wojskowym w Norymberdze — oraz Alfredowi Fiderkiewiczowi, wybitnemu działaczowi politycznemu Polski Ludowej i pierwszemu Naczelnemu Dyrektorowi Biura Głównej Komisji Badania Zbrodni Niemieckich w Polsce przy Prezydium Krajowej Rady Narodowej.

Maria Rutowska

Południowo-zachodnia Wielkopolska w walce z hitlerowskim okupantem. Praca zbiorowa pod red. Bogusława Polaka, Kościan 1972, 112 ss.

Ruch oporu na „terenach wcielonych” do Rzeszy Niemieckiej w latach 1939 - 1945 nadal stanowi jedną z najmniej znanych kart w walce narodu polskiego z hitlerowskim okupantem. Staraniem Komisji Historycznej ZBoWiD, w Kościanie na początku 1972 r. ukazała się okolicznościowa publikacja zbiorowa pod redakcją Bogusława Polaka, wypełniająca częściowo istniejącą lukę.

Piotr Bauer w artykule pt. *Warunki geograficzno-demograficzne do działalności ruchu oporu w południowo-zachodniej Wielkopolsce* przeprowadził wnikliwą analizę możliwości rozwinięcia działalności partyzanckiej w tej części Wielkopolski oraz dokonał oceny realnych warunków podjęcia tu innych form ruchu oporu. Zdaniem autora, na omawianym terenie, ze względu na jego specyfikę geograficzną, brak było warunków sprzyjających prowadzeniu wojskowych operacji partyzanckich. Stąd też ograniczona liczba przykładów działalności zbrojnej. Podejmując natomiast wzmożony ruch konspiracyjny, należało się liczyć z bezpośrednim zagrożeniem, wynikającym z rozpoznania środowisk polskich ze strony zasiedzia-tych w Wielkopolsce licznych osadników niemieckich.

Sytuację utrudniał napływ tysięcy Niemców przybywających do Wielkopolski z północnych i wschodnich terenów Europy — w ramach hitlerowskiej akcji umacniania niemieczyny (*Befestigung des Deutschtums*). Wskazując na zasobniejsze polskie gospodarstwa rolne, zakłady przemysłowe i instytucje handlowe, przybysze ci uczestniczyli w nocnych akcjach wysiedleńczych, by potem ubiegać się o pierwszeństwo w obejmowaniu zawłaszczonych obiektów. W ten sposób zagęszczała się w Wielkopolsce sieć wrogich elementów, utrudniając w poważnym stopniu akcje polskiego ruchu oporu.

Bogusław Polak w artykule pt. *Ruch oporu w południowo-zachodniej Wiel-*